

Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток» включено до переліку наукових фахових видань України з державного управління (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 1643 від 28.12.2019).

Спеціальність – 281.

Державне управління: удосконалення та розвиток. 2025. № 7.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2025.7.13>

УДК 35.07:316.334.55:342.553

А. В. Шинькович,

к. е. н., доцент кафедри публічного управління та адміністрування,

Державний торговельно-економічний університет

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2922-3796>

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЯХ

A. Shynkovych,

PhD in Economics, State University of Trade and Economics

INTERNATIONAL STANDARDS OF CIVIL SOCIETY DEVELOPMENT: IMPLEMENTATION IN UKRAINIAN REALITIES

У статті представлено аналіз теоретико-правових засад розвитку громадянського суспільства в Україні крізь призму імплементації міжнародних стандартів. Обґрунтовано значення громадянського суспільства як ключового чинника демократизації, формування горизонтальних зв'язків та зміцнення правової держави. Розглянуто основні міжнародні акти, рекомендації Венеційської комісії та практику ЄСПЛ, що визначають принципи свободи

об'єднань та участі громадян у врядуванні. Висвітлено різні підходи до впровадження норм, зокрема порівняльно-правовий, інституційний, трансформаційний і адаптаційний. Особливу увагу приділено бар'єрам імплементації та специфіці їх подолання в українському контексті. Зроблено акцент на необхідності гармонізації законодавства, розвитку партнерських моделей взаємодії та підвищенні правової обізнаності громадян. Результати дослідження можуть бути корисними науковцям, законодавцям і представникам органів місцевого самоврядування при розробці стратегій сприяння розвитку ОГС.

This article examines the theoretical, legal, and practical aspects of implementing international standards for the development of civil society in Ukraine, with a particular emphasis on the interaction between self-organization mechanisms, state regional policy, and rural development management. The urgency of strengthening the institutional capacity of civil society organizations (CSOs) is determined by the need to ensure the sustainability of democratic processes, the protection of human rights, and the transparency of public governance, especially under martial law and post-war reconstruction. The research demonstrates that the introduction of international norms, recommendations of the Venice Commission, and European Court of Human Rights (ECHR) case-law form an important basis for harmonizing national legislation with European standards of freedom of association and civic participation. The article highlights the barriers that hinder effective implementation, including political instability, legal contradictions, and a low level of public legal awareness. It is substantiated that overcoming these obstacles requires the adoption of comprehensive strategies that combine institutional reforms, legal harmonization, development of horizontal partnerships, and the introduction of participatory mechanisms at the regional and local levels. Special attention is paid to the experience of Eastern and Central European countries, such as Poland, Estonia, and Lithuania, which demonstrate the importance of open data, government accountability, and financial sustainability of CSOs. It is argued

that the implementation of international standards should be accompanied by educational and awareness-raising campaigns to increase the legal culture of the population and ensure greater participation in decision-making processes. This paper provides practical recommendations for legislative and policy improvements, which can serve as a basis for further scientific research and the formation of sustainable democratic institutions in Ukraine. The practical value of the article lies in the possibility of using its conclusions by lawmakers, local governments, and international partners in developing programs and strategies for supporting civil society. The obtained results contribute to the general understanding of the multi-vector nature of civil society development and its decisive role in the formation of a democratic legal state, especially in the conditions of security challenges and post-conflict recovery.

Ключові слова: *самоорганізація громадянського суспільства, міжнародні стандарти, імплементація, регіональна політикам держави, управління розвитком сільських територій.*

Keywords: *self-organization of civil society, international standards, implementation, state regional policy, rural development management.*

Постановка проблеми. Розвиток громадянського суспільства як індикатора демократичних трансформацій набуває особливого значення для України в умовах євроінтеграційного курсу. Імплементація міжнародних стандартів розвитку організацій громадянського суспільства (ОГС - громадські об'єднання, асоціації, благодійні організації, фонди, профспілки, волонтерські ініціативи та інші неприбуткові структури, які діють для захисту прав та інтересів громадян або розвитку певної сфери суспільного життя) визначається не лише правовими зобов'язаннями держави, а й практичною здатністю адаптувати відповідні норми до національного контексту.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Огляд наукових праць засвідчує, що проблематика розвитку громадянського суспільства в Україні перебуває у центрі уваги багатьох дослідників. Так, Л. Головка, Т. Головка та Ю. Сіренко [5] висвітлюють зрушення в процесах самоорганізації населення територіальних громад в умовах війни, що дозволяє простежити особливості функціонування ОГС у кризових ситуаціях. Л. Зеленкевич [4] акцентує увагу на вузьких питаннях розвитку органів самоорганізації населення, зокрема на правових та організаційних бар'єрах, що обмежують їх ефективність. Ці доробки окреслюють локальні аспекти розвитку громадянського суспільства в умовах воєнного стану та посилюють практичну значущість дослідження. G. Piotrowski [1] у статті про функціонування громадянського суспільства в умовах неліберальної демократії Польщі аналізує виклики демократичних інститутів у країнах Центральної Європи та наводить приклади тактики виживання ОГС у несприятливих політичних умовах. K. Rajamäe-Soosaar і A. Nikiforova A. [7] розглядають естонський досвід розвитку відкритих урядових даних як інструмент зміцнення прозорості та довіри до місцевих органів влади, що безпосередньо пов'язано з інституційною спроможністю громадянського суспільства. Tsamprí A. [10] у дослідженні практики ЄСПЛ обґрунтовує роль громадянського суспільства як механізму контролю за виконавчою владою, що має важливе значення для удосконалення національної правозастосовної практики. Особливої уваги заслуговує аналітичний звіт «2021 Civil Society Organization Sustainability Index» [2], що надає ґрунтовну оцінку тенденцій розвитку ОГС у Центральній та Східній Європі та країнах Східного партнерства. Цей індекс висвітлює ключові показники сталості організацій громадянського суспільства, акцентуючи на фінансовій стабільності, правовому середовищі та доступі до ресурсів. Доповнюють контекст матеріали Just Transition [8] і звіт Венеційської комісії [9], які демонструють важливість імплементації європейських принципів свободи об'єднань та переходу до відкритого врядування.

Однак, незважаючи на значну кількість наукових розвідок, окремі аспекти імплементації міжнародних стандартів розвитку громадянського суспільства в Україні, зокрема у регіональному розрізі та у сфері управління розвитком сільських територій, залишаються малодослідженими і потребують подальшого глибокого аналізу та практичного опрацювання.

Постановка завдання. Мета статті — проаналізувати міжнародні принципи й стандарти у сфері розвитку громадянського суспільства та визначити особливості їх упровадження в українських реаліях. У процесі дослідження застосовано загальнонаукові та спеціально-правові методи: системний і структурно-функціональний аналіз для визначення складових та взаємозв'язків у розвитку громадянського суспільства; порівняльно-правовий метод для оцінки зарубіжного досвіду та його імплементації в Україні; формально-юридичний метод для аналізу чинного законодавства; метод узагальнення для формулювання практичних рекомендацій щодо удосконалення нормативно-правового забезпечення та інституційної спроможності ОГС.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний розвиток демократичних держав зумовлює необхідність формування зрілих інститутів громадянського суспільства як базису легітимності публічної влади. Україна як держава з перехідною демократією потребує якісного оновлення правових засад розвитку громадянського суспільства відповідно до міжнародних стандартів. Це особливо актуально в умовах євроінтеграційних процесів та реалізації Угоди про асоціацію з ЄС. Зокрема, досвід Польщі [1] та Литви [2] демонструє, що чітке нормативне підґрунтя сприяє активізації громадських ініціатив і залученню громадян до процесів прийняття рішень. В Україні ж досі спостерігається низький рівень правової культури та залучення громадськості до механізмів контролю над владою.

Незважаючи на досягнення у сфері правового забезпечення громадянських ініціатив, існують численні виклики, що гальмують імплементацію міжнародних

стандартів. Відсутність чітких механізмів взаємодії держави та громадянського суспільства призводить до недостатньої ефективності нормативно-правових актів. Прикладом є суперечності між законами «Про громадські об'єднання» [3] та окремими підзаконними актами. На практиці часто виникають ситуації, коли місцеві ради або органи виконавчої влади обмежують доступ громадських організацій до участі у формуванні політики. Це свідчить про необхідність вдосконалення інституту громадської участі та закріплення чітких процедур у законодавстві.

Сучасна українська наука приділяє значну увагу питанням розвитку громадянського суспільства. Найбільше впровадження міжнародних стандартів розвитку громадянського суспільства науковці пов'язують з підвищенням ефективності протидії та боротьбі з корупцією. Зокрема, І Милосердна, порівнюючи антикорупційні політики Польщі та Румунії, в комплексному підході запобігання та протидії корупції серед іншого визначає потребу у “залученні кожного громадянина до протистояння корумпованій традиції через інформаційні, освітні канали, змінюючи свідомість кожної людини та формування ставлення до корупції як аморального явища; створення відкритості органів влади громадянам з використанням інформаційно-комунікативних технологій, а відповідно створення горизонтальних зв'язків у взаємодії держави та громадянського суспільства” [6].

Існують різні підходи до впровадження міжнародних норм у національне законодавство, серед яких домінують порівняльно-правовий, інституційний, трансформаційний, імплементаційний та адаптаційний. Порівняльно-правовий підхід передбачає аналіз і запозичення найкращих практик інших держав із урахуванням місцевих особливостей. Інституційний підхід зосереджений на створенні дієвих органів і механізмів контролю за реалізацією норм. Трансформаційний підхід означає безпосереднє включення міжнародних норм у національні акти із мінімальними змінами. Імплементаційний підхід полягає у поступовому впровадженні норм через прийняття спеціальних законів та програм.

Адаптаційний підхід базується на гнучкому поєднанні всіх вищезазначених моделей із врахуванням соціокультурної специфіки [7]. Українські реалії вимагають саме комплексної адаптації цих підходів із врахуванням низького рівня правової культури, недостатньої інституційної спроможності та особливостей адміністративної практики. Досвід Естонії та Чехії демонструє ефективність комбінованого підходу, де використовується поєднання порівняльно-правового аналізу, інституційних реформ та цільових програм для підтримки громадянського суспільства [8].

Практика впровадження стандартів у сфері прав людини та свободи об'єднання часто базується на рекомендаціях Венеційської комісії, яка у своїх висновках підкреслює важливість дотримання принципів верховенства права, пропорційності та недискримінації. Це створює не лише юридичну, але й інституційну основу для розвитку національного законодавства та забезпечує його відповідність міжнародним зобов'язанням у сфері демократичного врядування. Особливе значення мають рекомендації щодо свободи асоціацій та участі громадськості у прийнятті рішень. На практиці країни Східного партнерства активно використовують ці висновки для модернізації профільного законодавства [9].

Міжнародні документи трактують громадянське суспільство як систему автономних організацій та асоціацій громадян, які реалізують право на об'єднання та участь у публічному житті. Це поняття відображає багатовимірну структуру взаємодії особи, суспільства та держави. Прикладом є норми Загальної декларації прав людини та Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Міжнародні документи трактують громадянське суспільство як багатовимірну систему автономних організацій і груп громадян, які реалізують право на об'єднання та беруть участь у публічному житті. Таке визначення підкреслює гнучку взаємодію між індивідом, суспільством та державою, що забезпечує механізм зворотного зв'язку та контроль. Загальна декларація прав

людини (ст. 20) закріплює право на мирні зібрання та асоціацію, а стаття 11 Європейської конвенції про захист прав людини гарантує свободу створення об'єднань та захист від незаконного втручання.

Науковий аналіз А. Тсампі підтверджує, що Рада Європи й Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ), зокрема через статтю 11, надають ключову підтримку утвердженню демократичних функцій громадянського суспільства, забезпечуючи правові рамки для його діяльності та захисту. Вчена аналізує, як ЄСПЛ визнає громадянське суспільство важливим контролюючим чинником, зокрема у пострадянських країнах з обмеженими правами – так зване «rule of law from below». Саме такі приклади підтверджують, що інституційна рефлексія через міжнародно-правові документи й практика судових органів підтримує багатовимірну структуру громадянського суспільства [10].

Зокрема, у країнах Скандинавії концепція громадянського суспільства включає широке залучення волонтерських та благодійних організацій. Такий підхід дозволяє сформувати довіру до влади та підвищити рівень соціальної згуртованості.

Основні принципи розвитку (ООН, Рада Європи, ОБСЄ) Міжнародні акти визначають принципи добровільності, рівності учасників, законності та прозорості діяльності інститутів громадянського суспільства. Вони створюють уніфіковану базу для національного законодавства і практики демократичного врядування. Наприклад, Копенгагенський документ ОБСЄ 1990 р. закріплює принципи свободи асоціації.

Рада Європи рекомендує державам-членам забезпечувати фінансову стабільність НУО та захист від необґрунтованого втручання органів влади. Такі принципи слугують орієнтиром для розвитку правової системи України.

В результаті аналізу нами визначено бар'єри імплементації міжнародних норм розвитку громадянського суспільства в українське законодавство (табл. 1).

Таблиця 1. Бар'єри імплементації міжнародних норм розвитку громадянського суспільства в українське законодавство

група бар'єрів	сутність
політичні	полягають передусім у нестабільності політичної волі та відсутності чіткої стратегії послідовних реформ. Зміна політичних еліт часто супроводжується переглядом пріоритетів державної політики, що призводить до переривання вже започаткованих ініціатив і відсутності довгострокового бачення розвитку інститутів громадянського суспільства. Низький рівень політичної відповідальності ускладнює формування сталі практики виконання міжнародних зобов'язань у сфері прав людини та демократичного врядування
юридичні	пов'язані з наявністю колізій між положеннями міжнародних актів і чинного національного законодавства, що ускладнює їх ефективну імплементацію. Недосконалість правозастосовної практики проявляється у вибіркового виконанні міжнародних зобов'язань судами та іншими органами державної влади, а також у відсутності чіткого механізму моніторингу відповідності законодавства міжнародним стандартам. Як наслідок, це створює правову невизначеність для інститутів громадянського суспільства та знижує їхню довіру до інституцій правосуддя
соціально-культурні	включають низький рівень правосвідомості населення, слабку культуру громадської участі та недостатню довіру до організацій громадянського суспільства (ОГС). В умовах історично зумовленого патерналізму та низького рівня поінформованості громадян про свої права можливості для залучення населення до процесів прийняття рішень залишаються обмеженими. Така ситуація гальмує формування ефективної взаємодії між громадянами та державними структурами, що є критично важливим для сталого розвитку демократичних інститутів

Джерело: авторське узагальнення.

Описані в таблиці 1 бар'єри ускладнюють ефективну адаптацію стандартів та знижують рівень демократичного розвитку громадянського суспільства.

Незважаючи на значний масив нормативних актів, українське законодавство потребує системного оновлення з урахуванням міжнародних рекомендацій. Зокрема, варто приділити увагу гармонізації положень Конституції, профільних законів та підзаконних актів. А також переглянути існуючі програми сприяння розвитку громадянського суспільства, які мають низьку результативність.

Наприклад, Закон України «Про громадські об'єднання» не містить достатніх норм щодо фінансової підтримки громадських ініціатив. Доцільно вивчити досвід Латвії, де діє система державного співфінансування та податкових пільг для громадських організацій.

Правове поле України характеризується наявністю прогалин та колізій, що створює бар'єри для розвитку громадянських ініціатив. Проблемою є також надмірна бюрократизація процедур реєстрації громадських об'єднань. На місцях досі трапляються випадки відмов через формальні підстави.

Прикладом є ситуації, коли органи юстиції відмовляють у державній реєстрації за дрібні порушення. Така практика суперечить принципам Європейської конвенції про захист прав людини.

До перешкод можна віднести відсутність сталої практики застосування норм міжнародного права у національних судах. Також спостерігається недостатня обізнаність громадян про свої права та механізми захисту. Деякі громадські об'єднання не володіють інструментами адвокації.

Наприклад, результати моніторингу Реанімаційного пакету реформ показують, що лише 25% НУО мають досвід роботи з поданням петицій та участю у громадських слуханнях.

Досвід Польщі, Литви та Грузії свідчить про ефективність інтеграції принципів відкритого врядування та підтримки неурядових організацій. Ці країни демонструють важливість міжсекторальної співпраці держави й суспільства. Польща запровадила спеціальні фонди для підтримки громадянських ініціатив. У Грузії діють електронні платформи, які спрощують залучення громадян до обговорення законопроектів, що може бути застосовано в Україні.

Досвід Швеції демонструє, що фінансова прозорість та звітність підвищують довіру громадян до НУО. Українське законодавство має стимулювати розвиток громадських організацій шляхом податкових пільг та грантових програм.

В результаті проведеного аналізу вважаємо, що імплементація міжнародних стандартів розвитку громадянського суспільства в Україні є складним і багатовекторним процесом, що потребує узгоджених дій на законодавчому, інституційному та суспільному рівнях. Аналіз Конвенцій Ради Європи та рекомендацій Венеційської комісії свідчить про необхідність подальшої адаптації національного законодавства, подолання наявних бар'єрів та розширення механізмів участі громадян. Перспективним напрямом є розвиток партнерських моделей взаємодії, що сприятиме утвердженню демократичних цінностей і сталому розвитку громадянського суспільства. На нашу думку необхідно розробити комплексну Стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства на принципах сталого розвитку та участі громадян у місцевому самоврядуванні. Важливо також удосконалити процедури фінансування та державної підтримки НУО. Перспективним є залучення міжнародних донорів.

Сучасна регіональна політика держави стикається з проблемою недостатньої інтеграції принципів розвитку громадянського суспільства у систему управління територіями. Нерівномірність соціально-економічного розвитку регіонів та збереження значних диспропорцій між центром і периферією зумовлюють низький рівень залучення місцевих громад до процесів планування та прийняття управлінських рішень. Це обмежує можливості громадських об'єднань реалізовувати функції контролю та зворотного зв'язку у відносинах «громада–влада».

Для вирішення цієї проблеми доцільно забезпечити послідовну імплементацію міжнародних стандартів, що передбачають прозорість та партисипативність регіонального управління. Пропонується розробити механізми інституційної підтримки місцевих ініціатив, створення консультативно-дорадчих органів на рівні областей та громад, а також запровадити обов'язкові публічні звіти органів регіональної влади щодо залучення громадськості до стратегічного

планування. Такий підхід сприятиме підвищенню довіри до влади та зміцненню горизонтальних зв'язків у регіонах.

Управління розвитком сільських територій залишається вразливим сегментом державної регіональної політики через слабку залученість громадянського суспільства та брак інструментів самоуправління. Часто спостерігається концентрація рішень у руках вузького кола адміністративних органів, що ускладнює реалізацію принципів сталого розвитку. Зокрема, відсутність практики публічних консультацій, низький рівень доступу до інформації та обмежене фінансування ініціатив громад знижують ефективність управління розвитком сільських територій.

Рішенням може стати впровадження інноваційних форм партнерства між органами місцевого самоврядування та інститутами громадянського суспільства з опорою на міжнародний досвід. Доцільним є створення аграрних дорадчих рад, залучення профільних асоціацій і кооперативів до процесу розробки місцевих стратегій розвитку та запровадження інструментів бюджетування за участю громади. Це дозволить активізувати самоорганізацію населення, підвищити економічну сталість села й забезпечити кращу відповідність управлінських рішень реальним потребам громад.

У контексті подальшої поглибленої інтеграції України до європейського правового простору доцільно здійснити ряд заходів (табл. 2).

Таблиця 2. Заходи імплементації в Україні міжнародних стандартів розвитку громадянського суспільства

заходи	зміст
здійснити гармонізацію законодавства відповідно до рекомендацій Венеційської комісії та ОБСЄ	передбачає комплексний перегляд чинних нормативно-правових актів з метою усунення колізій та прогалин у сфері свободи об'єднання, прозорості діяльності ОГС та їхньої взаємодії з органами влади. Такий підхід має ґрунтуватися на регулярному моніторингу відповідності національних норм міжнародним стандартам, а також на імплементації висновків експертних органів Ради Європи через чіткі механізми правозастосування. Це дозволить створити стабільне правове середовище для розвитку громадянського суспільства та підвищити довіру до системи правосуддя.
посилити інституційну спроможність ОГС шляхом створення сприятливих умов для їх діяльності	має передбачати впровадження системних заходів зі спрощення процедур реєстрації, надання податкових та фінансових пільг для ОГС, а також розвитку механізмів державної та донорської підтримки їхніх ініціатив. Важливим є підвищення професійного рівня персоналу ОГС шляхом організації тренінгів, програм з управління проектами та адвокації. Такі умови сприятимуть зміцненню фінансової стійкості ОГС, розширенню їхньої участі у процесах формування політики та реалізації суспільно важливих проектів
розвивати культуру партнерства між державою, громадянським суспільством та міжнародними організаціями	передбачає формування сталих каналів комунікації та механізмів взаємодії між державними органами, ОГС та міжнародними інституціями для реалізації спільних проектів і програм. Особлива увага має приділятися запровадженню інститутів громадської ради, проведенню регулярних консультацій, слухань та спільних експертиз, що дозволяють враховувати позицію громадськості при ухваленні управлінських рішень. Такий підхід забезпечує прозорість та взаємну відповідальність сторін, сприяючи сталому демократичному розвитку
реалізовувати просвітницькі програми для підвищення правосвідомості громадян та залучення їх до процесів ухвалення рішень	є одним із найважливіших інструментів формування активного громадянського суспільства. Має включати підготовку навчально-інформаційних матеріалів, проведення тренінгів, громадських лекцій та тематичних кампаній для різних соціальних груп. Залучення молоді, представників територіальних громад та локальних лідерів до участі у таких заходах сприяє формуванню навичок громадської активності, знанню механізмів захисту прав та розумінню процедур публічного контролю. Це створює підґрунтя для більшої участі громадян у процесах ухвалення рішень на всіх рівнях

Джерело: авторська розробка.

Запропоновані у таблиці заходи імплементації міжнародних стандартів розвитку громадянського суспільства в Україні комплексно охоплюють правові, інституційні та соціально-культурні аспекти модернізації цієї сфери. Їх реалізація має сприяти формуванню стабільного нормативно-правового середовища, посиленню спроможності організацій громадянського суспільства, розвитку дієвих моделей партнерства між державою, ОГС та міжнародними структурами, а також підвищенню рівня правосвідомості громадян. Системна взаємодія цих заходів забезпечує створення необхідних передумов для сталого демократичного розвитку та ефективної участі громадськості у процесах прийняття рішень на різних рівнях управління.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. У ході дослідження визначено, що імплементація міжнародних стандартів розвитку громадянського суспільства в Україні є багатограним процесом, який потребує не лише формального приведення законодавства у відповідність до міжнародних норм, але й створення сприятливих інституційних та соціокультурних умов. Ключовим аспектом є гармонізація національної нормативної бази з рекомендаціями Ради Європи, Венеційської комісії та практикою ЄСПЛ у частині забезпечення свободи асоціацій, прозорості врядування та рівних можливостей для участі громадян.

Особливу увагу приділено інтеграції принципів розвитку громадянського суспільства у регіональну політику держави. Недостатня залученість громадських об'єднань до формування стратегій розвитку регіонів обмежує можливості реалізації механізмів публічного контролю та зворотного зв'язку. Перспективним напрямом є посилення партисипативності регіонального управління через створення консультативно-дорадчих органів, інституційну підтримку місцевих ініціатив та впровадження обов'язкових процедур громадських слухань.

Важливою складовою ефективної реалізації міжнародних стандартів залишається удосконалення управління розвитком сільських територій. Низька

активність інститутів громадянського суспільства у сільській місцевості свідчить про потребу у впровадженні партнерських моделей між органами місцевого самоврядування, профільними асоціаціями та кооперативами. Це дозволить підвищити економічну сталість громад, активізувати самоорганізацію та забезпечити кращу відповідність управлінських рішень реальним потребам населення.

Суттєвою особливістю впровадження цих підходів є їх адаптація до умов дії правового режиму воєнного стану та періоду повоєнного відновлення України. Воєнний стан загострює виклики щодо забезпечення базових прав і свобод, зокрема свободи об'єднань та доступу громадськості до процесів ухвалення рішень. У свою чергу, повоєнна відбудова потребує активного залучення громадянського суспільства до моніторингу ефективності відновлювальних програм, контролю за використанням бюджетних ресурсів і відновлення інфраструктури у регіонах та на сільських територіях. Саме у ці періоди формується нова практика взаємодії держави і громадян, що має стати підґрунтям для сталого розвитку демократичних інститутів.

Таким чином, подальший розвиток громадянського суспільства в Україні в умовах воєнного стану та повоєнної трансформації потребує комплексної стратегії, яка поєднає оновлення правових засад, інституційну підтримку та формування культури партнерства між державою, громадянами та міжнародною спільнотою. Практична реалізація цих підходів сприятиме зміцненню демократичних цінностей, соціальної згуртованості та сталому розвитку як на загальнодержавному, так і на регіональному рівнях. Отримані висновки можуть бути використані під час експертизи законопроектів, розробки програм розвитку громадянського суспільства та у навчальному процесі юридичних спеціальностей. Результати можуть стати базою для міжнародного співробітництва у сфері прав людини.

Подальші наукові розвідки у даному напрямі доцільні у розширенні емпіричних досліджень з оцінки ефективності імплементації міжнародних

стандартів у різних регіонах України, порівняльному аналізі практик взаємодії органів влади та організацій громадянського суспільства, а також у вивченні впливу правового режиму воєнного стану та повоєнного відновлення на динаміку самоорганізації громад. Особливої уваги потребує розробка нових моделей партнерства й механізмів громадської участі у процесах публічного управління, що дозволить сформулювати науково обґрунтовані рекомендації для подальшої модернізації законодавства й інституційного середовища.

Література

1. Grzegorz Piotrowski. Civil Society in Illiberal Democracy: The Case of Poland. Czech Journal of Political Science / Politologický Časopis. 2020. № 2. С. 196–214. DOI: 10.5817/PC2020-2-196

2. 2021 Civil Society Organization Sustainability Index. For Central and Eastern Europe and Eurasia. 25th Edition – January 2023; Updated March 2023. URL: <https://www.fhi360.org/wp-content/uploads/2024/02/csosi-europe-eurasia-2021-report.pdf> (дата звернення: 04.07.2025).

3. Про громадські об'єднання : Закон України № 4572-VI від 03.09.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> (дата звернення: 04.07.2025).

4. Зеленкевич Л. П. До питань окремої проблематики розвитку органів самоорганізації населення [Електронний ресурс]. URL: <https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/11165/> (дата звернення: 03.07.2025).

5. Головка Л. В., Сіренко Ю. В., Головка Т. В. Зрушення в процесах самоорганізації населення територіальних громад в умовах війни // Матеріали II Міжнар. наук. конф. ТНТУ ім. І. Пулюя. 2024. С. 199. URL: <https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/45232/1/> (дата звернення: 03.07.2025).

6. Милосердна І. М. Антикорупційна політика: міжнародні стандарти та досвід країн Східної Європи. Політичне життя. 2021. № 4. С. 30–38. DOI: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2020.4.4>

7. Rajamäe-Soosaar K., Nikiforova A. Exploring Estonia's Open Government Data Development as a Journey towards Excellence: Unveiling the Progress of Local Governments in Open Data Provision. *Sustainability*. 2024. Vol. 16(2). Article 777. DOI: <https://doi.org/10.3390/su16020777>

8. Just Transition in 7 CEE Countries: Czech Republic. URL: https://www.just-transition.info/wp-content/uploads/2022/04/2022-04_Just-Transition-in-7-CEECs.pdf (дата звернення: 03.07.2025).

9. Venice Commission. Report on Freedom of Association. CDL-AD(2021)025. Strasbourg, 2021. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2021\)025-е](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2021)025-е) (дата звернення: 13.07.2025).

10. Tsampi A. The Role of Civil Society in Monitoring the Executive in the Case-Law of the European Court of Human Rights // *Utrecht Law Review*. 2021. Vol. 17(2). P. 72–86. DOI: <https://doi.org/10.36633/ulr.633>

References

1. Piotrowski, G. (2020), “Civil Society in Illiberal Democracy: The Case of Poland”, *Czech Journal of Political Science. Politologický Časopis*, vol. 2, pp. 196–214. DOI: <https://doi.org/10.5817/PC2020-2-196>

2. USAID (2023), “2021 Civil Society Organization Sustainability Index for Central and Eastern Europe and Eurasia, 25th Edition – January 2023; Updated March 2023”, available at: <https://www.fhi360.org/wp-content/uploads/2024/02/csosi-europe-eurasia-2021-report.pdf> (Accessed 4 July 2025).

3. Verkhovna Rada of Ukraine (2024), The Law of Ukraine “On Civic Associations”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17#Text> (Accessed 4 July 2025).

4. Zelenkevych, L.P. (2025), “On Certain Issues of the Development of Self-Organization Bodies of Population”, available at: <https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/11165/> (Accessed 3 July 2025).

5. Holovko, L.V., Sirenko, Yu.V. and Holovko, T.V. (2024), “Shifts in the Processes of Self-Organization of Territorial Communities During War”, *Materialy II Mizhnar. nauk. konf.* [Materials of the II International Scientific Conference], TNTU, Ternopil', Ukraine, available at: <https://elartu.tntu.edu.ua/bitstream/lib/45232/1/> (Accessed 3 July 2025).

6. Myloserdna, I.M. (2021), “Anticorruption Policy: International Standards and Experience of Eastern European Countries”, *Political Life*, vol. 4, pp. 30–38. DOI: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2020.4.4>

7. Rajamäe-Soosaar, K. and Nikiforova, A. (2024), “Exploring Estonia's Open Government Data Development as a Journey towards Excellence: Unveiling the Progress of Local Governments in Open Data Provision”, *Sustainability*, vol. 16(2), Article 777. DOI: <https://doi.org/10.3390/su16020777>

8. Rösch, L. B. and Epifanio, D. (2022), “Just Transition in 7 CEE Countries: Czech Republic”, available at: https://www.just-transition.info/wp-content/uploads/2022/04/2022-04_Just-Transition-in-7-CEECs.pdf (Accessed 3 July 2025).

9. Venice Commission (2021), “Report on Freedom of Association, CDL-AD(2021)025”, available at: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2021\)025-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2021)025-e) (Accessed 13 July 2025).

10. Tsampi, A. (2021), “The Role of Civil Society in Monitoring the Executive in the Case-Law of the European Court of Human Rights”, *Utrecht Law Review*, vol. 17(2), pp. 72–86. DOI: <https://doi.org/10.36633/ulr.633>

Стаття надійшла до редакції 14.07.2025 р.